

УДК 378.147:51

Н. М. Лосєва, Т. В. Непомняца

**СПЕЦІАЛЬНІ КОМУНІКАТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ
СТВОРЕННЯ ПЕРЕДУМОВ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО
ФАХІВЦЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ ВНЗ**

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімким збільшенням інформаційних потоків, надшвидкими темпами впровадження новітніх технологій і прогресивних форм організації виробництва, об'єднанням людства у всесвітньому масштабі. Зазначені процеси зумовлюють глибинні перетворення на ринку праці. У наш час бізнес і промисловість відчують нагальну потребу у випускниках вищих навчальних закладів, які не лише мають високий рівень сформованості знань, умінь і навичок, але й здатні до прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, інноваційної творчої діяльності, як власної, так і колективної. Зміна принципів організації соціального середовища ставить кожну людину перед проблемою самореалізації в умовах непередбачуваності і нестабільних обставинах професійної діяльності.

Наявна практика вищої освіти засвідчує, що існуюча нині система навчання забезпечує учасникам навчально-виховного процесу, у кращому випадку, можливість тільки стихійного саморозвитку. Такий стан речей призводить до протиріччя між потребою студента у самореалізації під час навчання, яка є важливим чинником особистісного і професійного розвитку і організаційно-педагогічними умовами, що забезпечують цей процес.

Суттєвим кроком на шляху до створення у ВНЗ умов самореалізації особистості є переорієнтація парадигми вищої освіти зі знанієвої на компетентнісну, оскільки саме набуття професійно важливих компетентностей дозволить людині орієнтуватися в інформаційному просторі, швидко реагувати на запити часу, самостійно навчатися протягом усього життя, встановлювати ефективні комунікації. Таке завдання постає і перед студентами вищих технічних навчальних закладів, оскільки їх майбутня професійна діяльність пов'язана з упровадженням новітніх технологій у виробництво, керуванням промисловими підприємствами, комерційними фірмами в умовах інформаційного суспільства.

Важливим компонентом самореалізації майбутнього інженера в інформаційному суспільстві слугує комунікативна компетентність, оскільки "самореалізація завжди здійснюється у деякому соціальному просторі й тому активізується у тих рисах, властивостях і якостях людини, що підтримуються суспільством" [1, с. 122]. Вищий технічний навчальний заклад має готувати людину, спроможну до організації

виробничого процесу, адаптовану до діяльності у системі різноманітних професійних стосунків, організації виробничого процесу. Сьогодення вимагає від інженера відповідальності за результат власної і колективної діяльності, належного рівня управлінських і організаторських умінь.

Питання самореалізації особистості розглядали Н. В. Бордовська, Л. В. Ведерникова, Ж. В. Воронцова, І. Ф. Ісаєв, О. В. Киричук, Н. О. Комісаренко, І. П. Краснощок, В. Г. Маралов, Р. В. Овчарова, В. П. Сазонов, Г. К. Селевко, М. І. Ситнікова, В. О. Сластьонін та ін.

Психологічний аспект розвитку комунікативного потенціалу людини вивчали: О. О. Вербицький, Ю. М. Ємельянов, М. П. Зажирко, В. В. Каплінський, М. О. Коць, Л. А. Петровська та ін.

Різні аспекти професійної комунікації розкриті у дослідженнях Г. О. Балла, Н. П. Волкової, М. М. Заброцького, Я. Л. Коломінського, О. В. Киричука, Т. М. Титаренко, Т. С. Яценко та ін.

Проблемі формування у фахівців комунікативної компетентності під час навчання і виховання присвячені наукові праці Д. М. Годлевської (майбутні соціальні працівники), Р. О. Гришкової (студенти нефілологічних спеціальностей), Ю. Ф. Єщенко (викладачі вищих навчальних закладів), С. В. Козак (майбутні фахівці морського флоту), В. А. Лівенцової (майбутні менеджери), Н. С. Назаренко (майбутні документознавці), О. О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), Г. А. Пухальської (майбутні пілоти цивільної авіації), І. М. Чемерис (майбутні журналісти) та ін.

Але, незважаючи на активізацію наукових досліджень у напрямку самореалізації особистості, компетентнісного підходу до навчання, розвитку комунікативних компетенцій студентів залишаються нерозв'язаними багато питань, пов'язаних зі створенням у вищих технічних навчальних закладах передумов для самореалізації майбутнього інженера.

Метою статті є демонстрація способу створення передумов самореалізації майбутнього інженера в освітньо-виховному просторі вищого технічного навчального закладу за рахунок побудови спеціальних комунікативних конструкцій.

Самореалізація являє собою безперервний процес розвитку і вдосконалення індивіда, є умовою і одночасно показником особистої зрілості, однією з найнеобхідніших потреб людини, умовою й гарантією її свободи. Прагнення до неї є однією з провідних рушійних сил розвитку особистості, що спонукає й направляє її діяльність. Комунікативну компетентність студента ми розуміємо як інтегративну якість особистості, що виконує функцію адаптації та адекватного її функціонування в соціумі задля успішного розв'язання навчально-пізнавальних завдань сьогодення і професійних завдань майбутнього.

З метою розвитку комунікативної компетентності особистості пропонуємо використовувати спеціальні комунікативні конструкції: навчальні ситуації, що передбачають спільне виконання студентами

завдань, пов'язаних із їх майбутньою професією, і обов'язково потребують комунікацій. Іншими словами, це створені викладачем умови соціальної взаємодії між студентами, спрямовані на формування в них комунікативної компетентності у різноманітних навчальних ситуаціях, пов'язаних з майбутньою професією [2, с. 45].

Продемонструємо приклад побудови спеціальної комунікативної конструкції для студентів вищих технічних навчальних закладів автомобільно-дорожнього профілю і пояснимо, яким чином комунікативні конструкції активізують процес особистісної самореалізації.

Узагальнюючи знання студентів з теми “Мережеві моделі” дисципліни “Дослідження операцій”, пропонуємо студентам таку ситуацію: у межах підготовки до чемпіонату Євро-2012 проводиться модернізація (розширення) мережі доріг міста Донецька. Зокрема, було прийнято рішення збільшити пропускну здатність доріг з південного напрямку до стадіону “Донбас Арена”, оскільки на шляху від перехрестя бульвару Шевченка з вулицею Челюскінців до перехрестя проспекту Миру з вулицею Челюскінців часто виникають затори. Кожна ділянка доріг, які планується реконструювати, має свою пропускну здатність (кількість автомобілів, які можуть проїхати в одиницю часу). Дороги можуть бути як з двостороннім, так і з одностороннім рухом. На ділянках доріг з одностороннім рухом передбачається додатна пропускну здатність в одному напрямку і нульова в іншому. Необхідно визначити максимальну пропускну здатність (максимальний потік) вулиць, які планується реконструювати. На карті (рис. 1) зображені напрямки руху транспорту на ділянках доріг, які планується реконструювати, а також пропускну здатність кожного напрямку.

Рис. 1. Карта

Ми побудували таку спеціальну комунікативну конструкцію, що пов'язана з майбутньою професією студентів, оскільки вважаємо, що це дозволить не лише продемонструвати застосування апарату математичних дисциплін для розв'язання реальних технічних завдань, а й створити умови соціальної взаємодії, наближені до тих, в яких студентів доведеться виконувати свої професійні обов'язки, сприятиме вихованню шанобливого ставлення до майбутньої професії, формуванню вміння працювати з людьми у професійній діяльності.

Підкреслимо, що ставлення до своєї професії як до арени для самореалізації, на думку дослідників, характеризує справжнього професіонала. Критерієм і мірою професійної майстерності у наш час вважається не тільки володіння методикою вирішення професійних завдань, а й наявність досвіду саморозвитку, набуті в результаті професійної творчості [1, с. 53].

Для розв'язання цього завдання пропонуємо метод розігрування ролей. Використання такої організаційної форми пізнавальної діяльності студентів є зручним, оскільки практичні заняття з дисципліни “Дослідження операцій” проводяться за підгрупами.

“Діючі особи” гри:

- тендерний комітет (голова і декілька фахівців);
- представники транспортних компаній.

Роль голови тендерного комітету виконує викладач. У його обов'язки входить координація роботи свого відомства. Членів тендерного комітету призначає голова з числа тих студентів, які мають високий рівень навчальних досягнень.

Інші студенти академічної групи за бажанням об'єднуються у підгрупи (представництва транспортних компаній) по 3-4 особи, а потім у кожній підгрупі розподіляють такі ролі: інженер-проектувальник, інженер з розрахунків (на цю роль можна призначити декілька студентів) і піар-менеджер.

Сценарій комунікативної конструкції.

Спочатку голова тендерного комітету вітає учасників і представляє своїх колег. Після цього один із членів тендерного комітету оголошує завдання і роздає кожній групі роздруківку карти (рис. 1).

Далі починається робота у групах. Інженер-проектувальник розробляє за даними карти мережу, а інші члени групи в цей час або допомагають йому, або повторюють теоретичні відомості з теми “Мережеві моделі” (вирішують самостійно). Готову мережу інженер-проектувальник передає інженеру з розрахунків, який виконує послідовність ітерацій зі знаходження максимального потоку. Піар-менеджер уважно слідкує за ходом виконання завдання і допомагає у разі необхідності. Інженер-проектувальник також може контролювати обчислення, що проводить інженер з розрахунків.

У той час, коли члени груп працюють над завданням, члени тендерного комітету під керівництвом голови (викладача) спільно розв'язують ту саму задачу.

На виконання завдання відводиться 40 хвилин. Після цього піар-менеджери представляють тендерному комітету і всім присутнім результати, отримані своєю групою. Члени тендерного комітету мають право ставити запитання піар-менеджерам. Якщо в ході обговорення буде знайдена помилка, то слово надається інженеру, який виконував відповідну частину завдання, аби він мав змогу виправитися.

Після виступу піар-менеджерів тендерний комітет переходить до відкритого голосування, в ході якого визначається переможець.

Стратегія комунікативної поведінки викладача при роботі у межах запропонованої комунікативної конструкції має бути спрямована на створення сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі, такого стану міжособистісних стосунків, що сприяють продуктивній діяльності колективу [3, с. 252]. Для цього він повинен:

- не перетворювати процес виступу піар-менеджерів на контрольне опитування;

- не квапитися з наданням правильної відповіді, якщо студенти висловили хибне судження, а залучати до обговорення студентів, які своєчасно зроблять критичну оцінку;

- відмовитися від “дистанції” зі студентами, довірливо спілкуватися з ними, бути готовим до спільних розмірковувань;

- виявляти товариськість, контактність, сугестивність [3, с. 25];

- залучати студентів до спільного аналізу.

Робота у межах запропонованої комунікативної конструкції обов'язково має закінчуватися підведенням підсумків. Важливо, щоб оцінку загальної роботи і роботи кожної окремої групи давали самі студенти, а не лише викладач. Можна запропонувати кожному студенту одним реченням висловити враження від заняття. У своїй заключній промові викладач має зробити акцент на позитивних моментах колективної роботи, тактовно вказати на недоліки і (в оптимістичній манері) запропонувати шляхи їх подолання.

Спеціальні комунікативні конструкції сприяють розвитку комунікативної компетентності студентів, що, у свою чергу, впливає на шість індикаторів сили *Я*, визначених в *Я*-концепції, уявленні людини про саму себе [1, с. 123].

Пошук, спільна робота, обмін ідеями приводить до розв'язання навчальної проблеми, пов'язаної з майбутньою професією, що у сукупності з позитивною оцінкою викладача сприятиме формуванню поваги особистості до думки оточуючих і до себе, як до професіонала. Як відомо, формування самоповаги відбувається ще у ранньому дитинстві, тому її дуже складно змінити у дорослому віці. “Самоповага є центральною ланкою і мотивом *Я*-концепції” [1, с. 124]. Регулярний позитивний досвід співпраці дозволить систематично впливати на

емоційну сферу студента і тим самим поступово формувати його впевненість у своїх професійних можливостях, творчий потенціал.

Окрім того, постійна співпраця з оточуючими, що підпорядкована спільним цілям, сприятиме формуванню толерантності до зовнішніх загроз і психологічного дискомфорту; здатності до ефективного подолання неприйнятних імпульсів; рівноваги між ригідністю і піддатливістю; спроможності до контролю, самоконтролю і планування.

Наш досвід свідчить, що використання спеціальних комунікативних конструкцій надає можливість студентам “повною мірою відчути залежність від соціуму у навчально-пізнавальній діяльності сьогодення і професійній діяльності майбутнього” [2, с. 48].

Організована таким чином спільна робота студентів, відповідальність, обмін ідеями, взаємодопомога приводять не лише до засвоєння студентами нових знань, а й сприяють усвідомленню себе як суб’єкта професійної діяльності, актуалізують розвиток і саморозвиток особистості, створюючи тим самим передумови самореалізації майбутнього фахівця (про що засвідчило проведене анкетування студентів I-II курсів Горлівського автомобільно-дорожнього інституту Донецького національного технічного університету).

Оскільки необхідність у спілкуванні є однією з найважливіших соціальних потреб особистості, яка з професійним розвитком обов’язково розширюється і поглиблюється за формою і змістом, перспективним уявляється нам дослідження розвитку комунікативної компетентності студентів завдяки розробці подібних спеціальних комунікативних конструкцій за іншими дисциплінами навчального плану.

Література:

1. Лосєва Н. М. Самореалізація викладача : теоретичний аспект / Н. М. Лосєва. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 387 с. **2. Непомняща Т. В.** Професійно-орієнтовані задачі як головний чинник формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця в освітньо-виховному просторі ВТНЗ / Т. В. Непомняща // Дидактика математики : проблеми і дослідження. – 2011. – № 35. – С. 44 – 48. **3. Волкова Н. П.** Професійно-педагогічна комунікація / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ “Академія”, – 2006. – 256 с.

Лосєва Н. М., Непомняща Т. В. Спеціальні комунікативні конструкції як засіб створення передумов самореалізації майбутнього фахівця в освітньо-виховному просторі ВТНЗ.

У статті обґрунтовується необхідність використання спеціальних комунікативних конструкцій для створення передумов самореалізації майбутнього інженера. Демонструється приклад побудови такої спеціальної комунікативної конструкції при вивченні дисципліни “Дослідження операцій”.

Ключові слова: самореалізація, комунікативна компетентність, спеціальна комунікативна конструкція.

Лосева Н. Н., Непомнящая Т. В. Специальные коммуникативные конструкции как средство создания предпосылок самореализации будущего специалиста в образовательно-воспитательном пространстве ВТУЗ.

В статье обосновывается необходимость использования специальных коммуникативных конструкций для создания предпосылок самореализации будущего инженера. Демонстрируется пример построения такой специальной коммуникативной конструкции при изучении дисциплины “Исследование операций”.

Ключевые слова: самореализация, коммуникативная компетентность, специальная коммуникативная конструкция.

Loseva N., Nepomniashcha T. Special communicative constructions as the way of creations the pre-conditions of future specialist's self-realization in educational sphere of higher technical educational institution.

The necessity to use special communicative constructions to the pre-conditions of future engineer's self-realization is grounded in the article. The example of making such special communicative construction while teaching “Analysis of operations” is demonstrated.

Key words: self-realization, communicative competence, communicative construction.

УДК 378.1

Т. Б. Лупиніс

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціально-економічні зміни в Україні, процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, наміри України щодо входження в Європейський освітній простір зумовили необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Разом з тим, у практичній діяльності вищих навчальних закладів існує низка суперечностей, що пов'язані із зростанням вимог до професійної підготовки соціальних працівників у сфері використання сучасних інформаційних технологій та відсутністю системи науково-методичного забезпечення на кожному з цих етапів, а також динамічні зміни у професійній діяльності майбутніх соціальних працівників та недостатнім врахуванням цієї специфіки у змісті професійної підготовки.